
ОГІЄНКО О.І.,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу інноваційних
педагогічних технологій,
Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України,
м. Київ

РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

У статті досліджується полікультурна освіта як важлива складова освітньої системи Франції; розкриваються особливості та шляхи реалізації принципу полі культурності.

Ключові слова: освіта, полікультурна освіта, принцип полікультурності, білінгвальне навчання, куррікулум.

В статье исследуется поликультурное образование как важная составляющая системы образования Франции; анализируются особенности и пути реализации принципа поликультурности.

Ключевые слова: образование, поликультурное образование, принцип поликультурности, билингвальное обучение, куррикулум.

In the article multicultural education as an important component of the education system of France is investigated; features and ways of realisation of a principle multiculturalism is analyzed.

Key words: education, multicultural education, principle multiculturalism, bilingual learning, curriculum.

Важливою характеристикою розвитку сучасного світу є глобалізація, що зумовлює інтенсивність інтеграційних процесів, міжкультурну взаємодію, мобільність людей та загострює протиріччя між підвищенням рівня поліетнічності соціального середовища та необхідністю збереження національно-культурної ідентичності народу. Це зумовлює переосмислення уявлень про культурну цілісність суспільства, що включає в себе відмову від спроб інтегрувати різноманітні етнічні групи, оскільки інтеграція передбачає домінування якої-небудь «більш сильної культури» [4], врахування соціальної потреби у формуванні полікультурної особистості, відмінними ознаками

якої є орієнтація на етнокультурні духовні цінності, толерантність та здатність до міжкультурного діалогу. Тому від сучасної системи освіти вимагається створення певних умов для можливості представнику певної культури самоідентифікуватися та інтегруватися у сучасний багатомірний світ. Водночас це актуалізує застосування принципу полікультурності у системі освіти, який розглядається як умова розвитку демократичного суспільства та у розвинутих країнах стає принципом державної освітньої політики. Однією з країн, яка має багатий досвід у вирішенні складних проблем полікультурності та прагне до створення полікультурного суспільства є Франція. Тому вивчення та узагальнення їх досвіду може бути корисним при модернізації системи освіти в Україні з урахуванням вимог сучасного полікультурного суспільства та у контексті прагнень України до інтеграції в Європейське та світове співтовариство.

Аналіз наукової літератури свідчить, що починаючи з 90-х років ХХ століття проблемами полікультурної освіти активно займаються як вітчизняні (В. Болгаріна, Л. Волик, О. Глузман, Л. Голік, Л. Гончаренко, О. Заболотна, І. Зязюн, О. Ковальчук, М. Красовицький, М. Лещенко, Н. Лавриченко, Н. Терентьєва, Л. Черток, Н. Якса та ін.) та й зарубіжні дослідники: К. Беннет, Дж. Гудлад, К. Кемпбел, Д. Садкер, А. Тідт, Е. Холлінс (США); А. Перотті (Франція); Т. Рюлькер (Німеччина), В. Кимлічка, Р. Рамзей, С. Смит (Канада); Дж. Лігч (Велика Британія) та ін. Водночас потребують подальшого вивчення проблеми полікультурної освіти у Франції. Звідси, метою нашої статті є визначення особливостей розвитку полікультурної освіти Франції, застосування принципу полі культурності.

Наші розвідки доводять, що становлення та розвиток полікультурної освіти у сучасному суспільстві тісно пов'язано та зумовлено розбудовою громадянського демократичного суспільства, сутнісною характеристикою якого є відкритість по відношенню до інших країн, народів, культур.

Країни світу намагаються об'єднатися у розробці стратегії полікультурної освіти. Так, у доповіді ЮНЕСКО наголошується на важливості та необхідності створення освітніх умов для того, щоб людина, з одного боку, мала можливість усвідомити свої коріння, а з іншого – навчитися поважати інші культури.

Звідси, метою полікультурної освіти є: забезпечення та підтримка рівних прав кожної людини на освіту; збереження культурного розмаїття; становлення, формування та розвиток особистості у дусі загальнодержавних політичних, економічних, духовних цінностей [2].

За результатами опрацьованих наукових джерел [1-10] нами було з'ясовано, що якщо на початку ХХ століття більшість зарубіжних країн проводили політику спрямовану на асиміляцію національних меншин, оскільки

у 1940-1950 рр. акцентувалася увага на сумісному навчанні представників різних народів, то першочерговим завданням освіти стало виховання в учнів терпіння та взаєморозуміння. Провідною тенденцією у 1960-1970 роках стало визнання цінності культурного розмаїття, що спонукало до розробки програм полікультурної освіти.

У Європі, загалом, та у Франції, зокрема, інтенсивність імміграції посилилася після другої світової війни, що пов'язано з так званою «зворотною мирною колонізацією». Проте тільки у 1970 році Рада Європи прийняла першу резолюцію про освіту для дітей іммігрантів з проголошенням важливості підтримки шкільної інтеграції, збереження мовних та культурних зв'язків з країною походження та полегшення освітньої реінтеграції. Відтоді проблема полікультурності в освіті стала предметом обговорення на конференціях Ради Європи, створення стратегії європейської полікультурної освіти [9].

Водночас полікультурна освіта у зарубіжних країнах, зокрема, у Франції, розглядається у деяких аспектах: як процес, який спрямовується на створення умов для вивчення культури інших народів, виховання толерантних відносин між представниками різних рас, етносів, конфесій; як ідея, що дає можливість реалізувати виклик сучасного світу «вчимося жити разом»; як принцип, який відображує орієнтацію на різноманітність культурних цінностей та їх рівноправність в освіті; дозволяє відтворювати плюралізм, рівність та об'єднання суспільства та вирішувати такі важливі проблеми як мова та культура «інших»; забезпечує гетерогенну, поліфонічну структуру освітнього простору, робить його відкритим, забезпечуючи діалог між культурами [5; 10].

Розвиток полікультурної освіти у Франції обумовлено специфічними соціально-економічними і політичними умовами передового розвитку глобалізму в країні, єдиною політикою створення європейського дому, необхідністю побудови стабільного суспільства шляхом інтеграції в нього постійно проживаючих в країні іноземців та етнізації їх культурних ідентичностей. Це призвело до державної інституціоналізації французької системи міжкультурної освіти.

Полікультурна освіта у Франції не просто декларується, але закладається в програми навчання, в розділи цілей освіти з предметів і циклів, і в очікувані компетенції по кожному блоку дисциплін як в материнській, так і в початковій школі.

Для додання цінності рідним мовам і культурам школа намагається залучати до співпраці сім'ї, батьків учнів. В останні роки їх залучають до школи шляхом створення в ній мережі довіри, допомоги і підтримки; робляться також спроби залучати їх до міжкультурних проєктів.

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

В основі ефективного вирішення завдання формування міжкультурної компетенції у французьких дошкільнят та молодших школярів у полікультурному освітньому середовищі лежить продумана, доцільна система роботи на державному, тобто інституціональному рівні: а) розвинута законодавча база; б) залученість більшості міністерств і знаходження в їхньому віданні відділів та управлінь у вирішенні даної проблеми; в) створення, починаючи з 70-х років, розгалуженої системи груп і асоціацій-партнерів шкіл, а також центрів з питань освіти та інформування іммігрантів на регіональному та національному рівнях; г) закладеність міжкультурного компонента в навчальні плани, програми та інструкції до них; д) підготовка фахівців різного профілю для роботи з дітьми-іммігрантами та їхніми батьками [7;8].

Розвиток мультикультуралізму як ідеології виховання особистості в освіті Франції відбувалося в три етапи і складалося під впливом стрімко мінливих соціальних умов, що в свою чергу зумовило зростання педагогічних потреб в освоєнні нових ідей та освітніх стратегій. На етапі передумов (30 - 40-ті рр. XX ст.) сформувалися соціально-педагогічні потреби переосмислення і трансформації шкільної мовної політики для створення умов доступності освіти іммігрантам.

Основною характеристикою I етапу (50-60-і рр. XX ст.) є демократизація і реформування середньої і вищої освіти з метою створення рівних умов отримання освіти, в тому числі і для представників національних, культурних і релігійних меншин. Характеризується консервативним підходом до його побудови, що припускає, що зміст освіти має ґрунтуватися на нормах західноєвропейської культури; вивчення культури (мови) регіонів та етнічних меншин в основному розглядалося як засіб, що підсилює можливості вивчення французької мови і в силу цього підвищуються шанси іммігрантів і етнічних меншин отримання якісної освіти (підвищення соціальної мобільності).

У зв'язку з розвитком процесів глобалізації та інтернаціоналізації, починаючи з 70-х - середини 80-х років XX століття (III етап), перед вищою освітою постають нові завдання, які призводять до розширення і закріпленню діючих і формуванню нових освітніх стратегій вищої освіти Франції. Так, підтверджені принципи автономії ВНЗ і їх доступності (реформи Саварі, середина 80-х рр.), статус недержавних вузів (Закон від 12 липня 1987 р.), прийняті акти про децентралізацію і інтеграції Франції в загальноєвропейський освітній простір.

У цей період домінував плюралістичний підхід до побудови змісту мультикультурної освіти, заснований як на обліку відмінностей (національних, культурних і релігійних тощо) учнів і ідеях компенсуючого навчання іммігрантів, так і на ідеях виховання діалогічної особистості.

Наукові дослідження, що проводяться в області мультикультурної освіти в 70-80-і рр., Можуть бути умовно розділені на дві групи. Перша група розглядала проблему створення умов для успішної адаптації іноземних студентів усередині французької освітньої системи: університетське середовище, методи і способи навчання, організація навчального процесу, використання нових технологій, відношення з викладачами та студентами (M. Ali, L. Bertel, D. Chevreton, E.-A. Decamp, D. Patel та ін.). Другий напрямок вивчав фактори, що впливають на неуспішність студентів-іноземців та їх вплив на подолання культурних відмінностей і подальшу успішну соціалізацію всередині французького суспільства (F. Baritaud, J.-L. Joubert, H. Jumaа, D. Martins та ін.) [5; 8;9].

У зв'язку з поверненням до політики асиміляції III етап (середина 80-90-і рр. XX ст.) став періодом кризи мультикультурної освіти. У цей період проявилися недозволені протиріччя у вирішенні проблеми побудови змісту освіти між державною офіційною ідеологією виховання іммігрантів тільки як громадян Франції та цінностями релігійної культури африканських іммігрантів. Іммігранти (в основному мусульмани) в цілому наполягали на культивуванні в освіті своїх національних, у ведучою мірою, релігійних, цінностей (лівоесенціалістський підхід). Держава у своїй політиці визнавала національні, культурні та інші відмінності насамперед у ролі чинника створення в освіті умов підвищення соціальної мобільності особистості (критичний підхід).

Для даного періоду характерне посилення ідеалів республіканського офіційно-патріотичного виховання, небезпека якого була в протиставленні культурних традицій мусульманської поведінки принципам світськості і державної освіти Франції, посилення державної мовної політики. Проте педагогі-новатори продовжували розробку та впровадження стратегій мультикультурної освіти, що найбільшою мірою було характерно для системи вищої освіти Франції.

У сфері середньої освіти мета мультикультурної освіти досягалася за допомогою реалізації наступних стратегій: створення додаткових умов адаптації (отримання якісної освіти) до утворення Франції для учнів-носіїв іншої культури та мови (тестування, спеціалізовані класи занурення в мовне середовище - CLIN, курси вирівнювання - CRI, «школи на колесах» і т.д.); вивчення французької культури та мови паралельно з рідною культурою і мовою (програма навчання рідних мов і культур ELCO, білінгвальне навчання, факультативне вивчення іноземних мов і т.д.), створення у вихованні умов становлення досвіду подолання стереотипів поведінки по відношенню до осіб іншої культури (технології діалогу, міжкультурні проекти і т.д.).

Отже, розвиток полікультурної освіти в школах Франції здійснювалося в три етапи і завершилося поверненням до республіканських ідеалів і асиміляційної моделі інтеграції учнів. Найбільші успіхи були досягнуті на II етапі, на якому у вищій мірі реалізовувалися функції та відповідні їм цілі і завдання мультикультурної освіти.

Сфера вищої освіти Франції другої половини ХХ століття характеризується тривалим процесом руху до ідеології мультикультуралізму, в ході якого були досягнуті достатні успіхи у сфері формування змісту та стратегій мультикультурної освіти: створення додаткових умов адаптації іноземних студентів у вищу освіту (тьюторство, система грантів і стипендій, додаткові курси французької мови, центри орієнтації і інформації і т.д.), культивування загальноосвітньої, державної і національної культур у процесах виховання і навчання (виховання мультикультурної компетенції, соціокультурна анімація і т.д.), підготовка еліти для іноземних держав, орієнтованої на цінності діалогу культур (виховання вищого духовенства в руслі завдань розвитку толерантного ставлення до європейської культури в створених ісламських інститутах і факультетах, включення у спільну діяльність французьких та іноземних студентів, двосторонні угоди і т.п.), інтернаціоналізації (мобільність студентського і викладацького контингенту, впровадження інтернаціональних навчальних планів і програм, обмін студентами та викладачами тощо).

Розвиток полікультурної освіти у вузах Франції освіти відбувається у відповідності з принципами Болонської декларації (дворівнева система вищої освіти, забезпечення якості освіти, розширення мобільності студентів і викладачів та ін.) [5].

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

- полікультурна освіта в сучасному світі є неодмінними складовими наднаціональних цивілізаційно-культурних спільнот, до числа яких, по праву, відноситься і Франція. Одним із ключових завдань у реалізації полікультурної освіти є формування у підростаючого покоління високого рівня міжкультурної компетенції;
- полікультурна освіта у Франції будується на основі культурологічного підходу, який припускає занурення учнів в контекст загальнолюдської і національної культур;
- особливістю розвитку системи полікультурної освіти в школах і вузах Франції другої половини ХХ століття є поетапне характерне входження ідей мультикультуралізму в педагогічну практику загальноосвітніх та вищих закладів країни. Основними стратегіями освітньої політики держави виступали стратегії відстоювання ролі французької мови в якості мови міжнародного і міжнаціонального

спілкування (мовна політика держави), підвищення статусу державної освіти як престижного світового інтернаціонального соціального інституту, виховання патріотичного ставлення у іммігрантів не тільки до своєї Батьківщини, але й країни проживання;

- значний вплив полікультурної освіти простежується на всіх рівнях життя сучасного французького суспільства: законодавчому, виконавчому, юридичному, суспільному, освітньому;
- провідним принципом функціонування французької системи освіти є принцип полікультурності, який знаходить відображення в існуючій законодавчій базі, щодо полікультурної освіти; полікультурному реформуванню курікулуму через включення полікультурного змісту у навчальні програми підготовки школярів та студентів; створення спеціальних інтегрованих курсів; відкриття окремих навчальних закладів, у яких відтворюється цілісне полікультурне середовище.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми полікультурної освіти у визначених країнах. Перспективними можуть бути дослідження стосовно полікультурної освіти дорослих Франції у контексті інтеграції до єдиного світового освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Гукаленко О.В. Теоретико-методологические основы поликультурного образовательного пространства / О.В. Гуленко // Инновационная школа. – 2000. – №2. – С. 66 – 77.
2. Гулецька Я.Г. Виховання особистості в умовах полікультурності суспільства / Гулецька Я.Г. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2007. – Кн. 1. – С. 49 – 56.
3. Джурицкий А. Н. Педагогика межнационального общения: Поликультурное воспитание в России и за рубежом / А.Н. Джурицкий – М.: Сфера, 2007. – 224 с.
4. Ковальчук О.С. Питання полікультурної освіти в світі розвитку сучасної педагогіки / О.С. Ковальчук // Вісник Львівського університету: Серія педагогічна. – 2002. – Вип.16. – Ч.1. – С.37 – 43.
5. Лоншакова В. В. Развитие мультикультурного образования Франции (вторая половина XX века) : автореф дис. на соискание наук. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / В.В. Лоншакова. – Чита, 2011. – 24 с.
6. Меренков В.Ю. Деякі аспекти вирішення міжнаціональних проблем із світового досвіду / В.Ю. Меренков // Таврійський вісник освіти – 2006. – №3 (15). – С. 5 – 9.
7. Baetens V.H. Multilingual education in Europe: Theory and practice / V.H. Baetens. – 1990 - P. 107 – 129.
8. Mitchell B.M. Multicultural Education: An International Guide to Research, Policies, and Programs / Bruce M. Mitchell, Robert E. Salsbury. – London: Greenwood Publishing Group, 1996 – 383 p.

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

9. Portera A. Multicultural and Intercultural Education in Europe, in Grant C.A. and Portera A (ed.). Intercultural and Multicultural Education: New York: Routledge, 2011. – P.12 – 32.
10. The Education System in France. 2006/07. – Eurobase. The Information Database of Education Systems in Europe, 2007.– 342 p.